

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

Kiitämme lausuntomahdollisuudesta ja toteamme seuraavaa:

Oma-aloitteista tiedonluovutusoikeutta koskevaan 62 §:n 1 momenttiin esitetty muutos on lähinnä tekninen. Katsomme, että nykyinen oma-aloitteinen tiedonluovutusoikeus on lähtökohtaisesti perusteltu ja tarpeellinen.

Nykyinen ilmoitusoikeuden haaste on kuitenkin se, että sen käytännön soveltaminen on epäselvää ja vaihtelevaa. Sen vuoksi pidämme tärkeänä, että soveltamista tuettaisiin nykyistä paremmin valtakunnallisella ohjeistuksella, koulutuksella ja yhtenäisillä toimintamalleilla.

On tärkeää, että ilmoitusoikeutta koskeva sääntely säilyy sellaisena, että se mahdollistaa ammattilaisen tapauskohtaisen harkinnan. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastilanteet ovat usein monimutkaisia ja kontekstisidonnaisia.

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Esitetyn muutoksen tavoitteet ovat ymmärrettäviä. Katsomme kuitenkin, että voimassa olevan lain mukainen oma-aloitteinen, mutta vapaaehtoisuuteen perustuva tietojenluovutusoikeus on perusteltu ja riittävä. Suhtaudumme sen vuoksi kriittisesti 62 §:n 2 momenttiin esitettyyn muutokseen tiedonluovutusoikeuden muuttamisesta tiedonluovutusvelvollisuudeksi.

Emme pidä riittävästi perusteltuna, mitä lisäarvoa ilmoitusoikeuden muuttaminen ilmoitusvelvollisuudeksi toisi verrattuna nykytilaan, mikäli nykyisen sääntelyn soveltamisesta annettaisiin riittävä ohjeistus ja koulutus. Tämä on nähdäksemme esityksen keskeisin ongelma. Nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa jo ilmoittamisen vakavissa uhkatilanteissa.

Ennen velvollisuuden säätämistä tulisi arvioida, voitaisiinko tavoitteet saavuttaa tehokkaammin ja perusoikeuksien kannalta vähemmän ongelmallisesti parantamalla nykyisen sääntelyn tunnettuutta ja soveltamista. Kun puututaan enenevästi perusoikeuksiin, nykytilanteen ongelmien yksityiskohtaisempaa perustelemista edellyttää jo perusoikeuksien rajoittamisedellytyksistä välttämättömyytedellytyksen olemassaolon osoittaminen.

Näemme esityksessä kaksi keskeistä ongelmaa:

1) Hoitosuhde perustuu luottamuksellisuuteen ja sen primääri tarkoitus on luonnollisesti hoitaa potilaan tai asiakkaan palveluntarvetta. On riski, että jos oikeus muutettaisiin velvollisuudeksi, tällä voi olla vaikutusta siihen, miten potilaat hakeutuvat hoitoon tai palveluiden piiriin ja uskoutuvat henkilökunnalle. Esityksessä tarkoitettuja tehtäviä hoitavien primääri tehtävä on kuitenkin varmistaa potilaan oikeuksien toteutuminen siten kuin potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain sekä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaan on tarkoitettu.

2) Esityksen mukaan tiedonluovutusvelvollisuus koskisi henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömiä tietoja, jos henkilö sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisia tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua sellaisen rikoslain (39/1889) 21 luvussa rangaistavaksi säädetyn teon kohteeksi, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Esitys sisältää useita vaikeasti tulkittavia kohtia, joiden tulkintaa ei voida edellyttää säännöksessä tarkoitettuja tehtäviä hoitavilta:

Lain tarkoittamia tehtäviä hoitavilta ei voida edellyttää sen tietämistä, mitkä mahdolliset teot täyttävät esitetyn vähintään kahden vuoden rangaistusmaksimin. Kuten esityksessäkin on todettu, lievä pahoinpitely, vammantuottamus ja pelastustoimen laiminlyönti jäävät rangaistusmaksiminsa osalta tuon rajan alle. Miten voitaisiin edellyttää, että terveydenhuollon ammattihenkilön tulisi arvioida, täyttäisikö epäilty teko lievän pahoinpitelyn vai pahoinpitelyn tunnusmerkistön, kun ensin mainitusta ei tarvitsisi ilmoittaa, mutta jälkimmäisestä olisi muiden kriteerien täytyessä velvollisuus ilmoittaa. Jos velvollisuus sidotaan rikoksen vakavuuteen, sääntelyn tulisi joka tapauksessa olla käytännön soveltajan näkökulmasta mahdollisimman selkeä. Selkeämpää voisi olla mainita nimenomaiset rikosnimikkeet tai kuvata ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvat tilanteet konkreettisemmin.

Heiltä ei voida myöskään edellyttää sen arvioimista, millaiset epäiltyä tekoa koskevat tiedot ja havainnot todentavat syytä epäillä -kynnyksen ylittyneen. Syytä epäillä -kynnys on juridinen konstruktio, jonka tulkitseminen ei ole yksinkertaista aina rikos- ja rikosprosessioikeuden ammattilaisellekaan, minkä vuoksi sitä ei voida edellyttää henkilöltä, jonka ammattitaitoon sen arviointi ei mitenkään kuulu. Lakiesityksessä ei riittävästi kuvata, miten ammattilaisen tulee arvioida uhan uskottavuutta, konkreettisuutta tai vakavuutta. Erityisesti epäselväksi jää, milloin kyse on sellaisesta uhasta, joka synnyttää velvollisuuden ilmoittaa, ja milloin kyse on tilanteesta, jossa ilmoittaminen olisi edelleen vain mahdollista tai ei lainkaan tarpeellista.

Näiden lisäksi välttämättömien tietojen tulkinta on erittäin haastavaa, eikä mielestämme voida edellyttää, että ammattihenkilön tulisi ennen luovutusta epäselvissä tilanteissa konsultoida asiasta joka tapauksessa poliisiyhteyshenkilöä.

Lisäksi lakiesityksessä jää epäselväksi, mitä seuraa tilanteessa, jossa ilmoitusta ei tehdä ja myöhemmin katsotaan, että ilmoitusvelvollisuus olisi täyttynyt. Epäselväksi jää erityisesti, milloin kyse voisi olla virkavelvollisuuden rikkomisesta, ammattihenkilövalvonnan asiasta tai muusta oikeudellisesta seuraamuksesta. Erityistä epäselvyyttä liittyy yksityisessä terveydenhuollossa toimiviin ammattilaisiin, jotka eivät toimi virkasuhteessa. Tällöin tulisi selkeyttää, millä perusteella ja minkälaisessa menettelyssä ilmoittamatta jättämistä arvioitaisiin.

Lisäksi katsomme, että esityksessä tulisi kiinnittää huomattavasti enemmän huomiota siihen, mitä ilmoituksen tekemisen jälkeen käytännössä tapahtuu. Ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena tulisi olla uhkaavan teon estäminen ja henkilön ohjaaminen tarkoituksenmukaisen avun ja tuen piiriin, ei pelkästään tiedon siirtäminen poliisille. Erityisen ongelmallista olisi, jos henkilö kertoo esimerkiksi lääkärille, psykologille tai muulle ammattilaiselle häiritsevistä väkivalta-ajatuksista hakeakseen apua, minkä seurauksena asiasta ilmoitetaan poliisille, mutta lopputuloksena on ainoastaan poliisin kuuleminen tai muu kontrollitoimi ilman asianmukaista jatkotukea. Tällainen menettely voisi heikentää luottamusta sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja vähentää halukkuutta hakea apua jatkossa. Ilmoitusvelvollisuutta ei tulisi säätää ilman selkeää suunnitelmaa siitä, miten ilmoitukset käsitellään, miten jatkotoimet määräytyvät ja miten sekä mahdollisen uhrin että ilmoituksen kohteena olevan henkilön turvallisuus ja avun saanti turvataan.

Kokonaisuutena katsomme, että ilmoitusvelvollisuus voi johtaa varmuuden vuoksi tehtäviin ilmoituksiin, ilmoitusten määrän kasvuun ja poliisin kuormittumiseen ilman, että todellinen turvallisuus välttämättä paranee. Parempi ratkaisu olisi säilyttää ilmoittaminen oikeutena ja panostaa vahvasti koulutukseen, ohjeistukseen ja yhtenäisiin toimintamalleihin.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

Ymmärrämme 62 §:n uuteen 3 momenttiin liittyvät tavoitteet. Näemme kuitenkin myös tämän säännöksen haasteena välttämättömien tietojen tulkinnan vaikeudet. Erotuksena 2 momentin osalta esitettyyn tässä kuitenkin lähtökohtaisesti tietoja pyytävä poliisi harkitsee sen, mitä tietoja voidaan pitää välttämättöminä. Tämä on lähtökohtaisesti hyvä, mutta esityksessä jää epäselväksi, millä tarkkuudella poliisin tulee perustella tietopyyntönsä ja mitä sote-toimijan odotetaan tämän perusteella arvioivan.

Sote-toimijan tehtävä ei voi olla poliisin rikostiedustelullisen tai turvallisuusarvion tekeminen. Sote-toimijan arvioinnin tulisi rajautua siihen, onko pyyntö riittävästi yksilöity, liittykö se laissa säädettyyn tarkoitukseen ja ovatko pyydetyt tiedot välttämättömiä. Tällöinkin säännöksessä tarkoitettuja terveyden- ja sosiaalihuollon tehtäviä hoitavilla tulee olla mahdollisuus edellyttää poliisilta välttämättömyyden perustelemista, jos hän katsoo, ettei esitetty pyyntö ole tältä osin riittävä.

Toimeenpano edellyttää myös pyyntöjen kohteena olevien kouluttamista ja selkeitä ohjeita.

Huomioimme myös, että poliisin tiedonsaanti- ja toimivaltuuksia on viime aikoina laajennettu useissa eri lakihankkeissa. Yksittäisiä muutoksia arvioitaessa kokonaiskuva poliisin tiedonsaantioikeuksien laajenemisesta voi jäädä vaikeasti hahmotettavaksi. Pidämme tärkeänä, että eri lakihankkeiden yhteisvaikutuksia arvioidaan erityisesti perusoikeuksien, henkilötietojen suojan, potilas- ja asiakassalaisuuden sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoon kohdistuvan luottamuksen näkökulmasta. Kiinnitämme tältä osin huomiota myös valtioneuvoston oikeuskanslerin asiassa antamaan lausuntoon.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

Kannatamme esitettyä muutosta. Näemme muutoksen tarpeellisena sen kannalta, että se mahdollistaa nykyistä paremmin sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijien vastuunkantamisen työntekijöittensä työhön liittyvästä turvallisuudesta. Olennaista on, että puheena olevan esityksen tarkoittamassa tilanteessa edellytetään työntekijän pyyntöä, jotta työnantaja voisi ilmoittaa asiasta. Näin huomioidaan työntekijän oma asema asianomistajana ja hänen mahdollisuutensa vaikuttaa siihen, tehdäänkö asiasta ilmoitus.

Myös tämän säännöksen osalta on kuitenkin syytä painottaa sitä, että tällöin on oikeus ilmoittaa vain välttämättömät tiedot. Tällöin on ymmärrettävää, että ilmoittajan on usein rajattava tietoja potilaiden tai sosiaalihuollon asiakkaiden tietosuojaan liittyvistä syistä enemmän kuin poliisi ehkä kokisi tarpeelliseksi. Jos poliisi tarvitsee enemmän tietoja, sen tulisi niitä sen vuoksi erikseen perustellen pyytää.

Muut kommentit.

Viittaamme lisäksi erityisesti jäsenliittomme Hyvinvointiala HALI ry:n asiassa antamaan lausuntoon, jossa todettua kannatamme.

Kunnioittavasti

Elinkeinoelämän keskusliitto EK

Yrityslainsäädäntö

Juho Mäki-Lohiluoma

johtaja

Rajamäki Markku

Elinkeinoelämän keskusliitto EK - Yrityslainsäädäntö